Kon. Bat. Gen.
XXII
3717

Onze eerste aanrakingen met Lampoeng

door

J. W. J. WELLAN.

Overgedrukt uit het Tijdschrift
voor Ind. Taal-, Land- en Volkenkunde
Deel LXXVII – Jaarg. 1937 – Afl. 2.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

on. Bat. Gen.
XXII
3717

Onze eerste aanrakingen met Lampoeng

door

J. W. J. WELLAN.

Overgedrukt uit het Tijdschrift
voor Ind. Taal-, Land- en Volkenkunde
Deel LXXVII – Jaarg. 1937 – Afl. 2.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.
Tanggal : 30 Maret 2012
No. Induk : 25617/PN-MUSEUM/12
BIB - ID :
Beli / Hadiah : Ex. Museum
Rp 261 230

XXII 3717

Onze eerste aanrakingen met Lampoeng

door

J. W. J. WELLAN.

Op het eerste gezicht maakt het een eenigszins vreemden indruk in een officieel schrijven, ddo Januari 1682, van den Resident van Bantam aan de Hooge Regeering te Batavia, te lezen, dat de jonge Sultan van Bantam voornemens was behalve zijn 60 echte vrouwen er nog 1000 bijwijven op na te gaan houden, waarvoor hij alle mooie meisjes uit de stad had laten opzoeken en bij zich brengen [1]), want — zoo vraagt men zich onwillekeurig af — wat gingen hem de intieme aangelegenheden van dien Vorst aan, meer nog, wat hadden de Hooge Heeren te Batavia hiermede te maken?

Bij eenig nadenken komt men echter tot de conclusie, dat het van zeer veel belang was nauwkeurig ingelicht te zijn over de wijze waarop deze jonge vorst zijn leven wenschte in te richten, daar hij — aldus handelende — zijn gezondheid zou verwoesten en, in plaats van een lastig tegenstander — zooals zijn vader, de oude Sultan — een willig object voor de Compagnie zou worden, zoodat het streven der Compagnie om Bantam geheel in haar macht te krijgen en dezen concurrent ten koste van Batavia dood te drukken, des te eer bereikt zou worden.

Officieel heette het echter, dat zij de partij van den jongen Sultan tegen die van zijn vader, den ouden Sultan, koos, omdat menschelijker wijze gesproken, eerstbedoelde nog een lang leven voor den boeg had [2]). Zij verzweeg evenwel, dat de oude vorst, Aboe'l-Fatah, een veel krachtiger persoonlijkheid was dan zijn zoon, Aboe'l-Natzar (Kahar), en er met dien ouden heer nog een appeltje te schillen viel over zijn in 1681 aan Djambi gedaan

[1]) *Dagh-Register 1682*, I, p. 21. [2]) Hij overleed 11 October 1687.

KON. BAT. GENOOTSCHAP VAN K. EN W.

voorstel om alle Europeanen daar van kant te maken, de loge te berooven en den buit samen te deelen [1]).

De oude vorst had namelijk eenigen tijd geleden het bestuur over het rijk Bantam aan zijn zoon overgedragen, maar — zooals dit meestal gaat — zich toch niet geheel en al uit de zaken kunnen terugtrekken. Dit optreden verdroot den jongen Sultan op den duur, als gevolg waarvan er eerst verwijdering en daarna groote vijandschap tusschen beiden ontstond, welke vijandschap ten slotte zóó ver ging, dat de oude Sultan een legermacht op zijn zoon afzond.

Hoe meer nu de jonge Sultan in het gedrang geraakte, hoe dringender zijne smeekbeden naar Batavia werden om hulp van de Compagnie, zoodat, toen eindelijk het kasteel van den jongen Sultan door de legerscharen van zijn vader geheel was ingesloten, de Hooge Regeering te Batavia het tijdstip aangebroken achtte om tusschenbeide te treden, waarom zij o. a. een vloot onder commando van den Majoor Isaäc de Saint Martin naar Bantam zond om den jongen vorst te ontzetten en verder bij te staan.

Erg doortastend trad deze De St. Martin niet op, zoodat de „Coninck Abdul Elkahar Aboen Nasar Boe 'lNatzar" den 12den Maart 1682 aan dien Vlootvoogd schreef [2]): help me, dan zal ik „aan de Compagnie overgeven alle de landen als Turtiassa en de negorijen die peper uitgeeft, als Lampon en andere [3]), zooals d' E. Compagnie en capiteijn Moor sal begeeren".

Dit was een kolfje naar de hand van de Compagnie, waarom zij — toen den 7den April 1682 het kasteel te Bantam door hare troepen was ontzet en de zaken zich daar in eene goede richting ontwikkelden — den 17den Juni van dat jaar reeds besloot t. z. t. in de hoofdnegorij van Lampoeng „ten behoeve des Coninck van Bantam om die landstreke te segoureeren een princevlagge te planten, tot een teeken dat wij den Coninck van Bantam en sijne onderdanen onder ons bescherminge genomen hebben, tot weeringe van alle die daar ten behoeve van den

---

[1]) N. Mac Leod, *De Oost-Indische Compagnie op Sumatra in de 17e eeuw*. Ind. Gids 27 (1905) II, p. 1601.

[2]) *Dagh-Register 1682*, I, p. 391. [3]) De spatieering is van mij.

Ouden Coningk en sijne complicen ijets mochten hebben te pretendeeren" [1]).

Deze principieele beslissing werd in de „extraordinarij vergaderinge" van 29 Juni 1682 gevolgd door het treffen van de noodige voorbereidende maatregelen voor eene „besending" naar Lampoeng, terwijl men zich intusschen door den Resident Willem Caaff te Bantam over die landstreek liet inlichten [2]).

De door dezen Compagniesdienaar verstrekte gegevens, zich hoofdzakelijk bepalende tot opsomming van eenige landschappen en dorpen met het geschatte zielental en de titels van enkele Hoofden, zijn zóó verward en onduidelijk, dat het niet de moeite waard is zijne „notitie" hiervan over te nemen, maar volstaan kan worden met het essentieele daaruit te gebruiken als aanvulling op het veel belangrijker — verder hieronder volgend — rapport van den Koopman Herbertus de Jager.

Uit een en ander blijkt, dat wij destijds nog zeer slecht op de hoogte waren van de toestanden en verhoudingen in Lampoeng, hetgeen niet te verwonderen valt, daar wij, na onze zeer vluchtige kennismaking in 1596 (12 Juni) met de bevolking van het dorp Dampin [3]) aldaar, ons aan deze streek weinig gelegen hadden laten liggen. De Lampoenger bracht immers zijn peper naar Bantam, waar wij dat product van den Sultan opkochten, hetgeen der Compagnie voorshands voldoende voorkwam.

Wel is waar hadden wij van 22 Juni tot 10 Juli 1661 de kust van de Semangka-baai door twee schepen laten opnemen, maar uit hetgeen daarover in het Dagh-Register van dat jaar staat aangeteekend [4]), blijkt, dat de verkenning („ontdekking" noemde men dat destijds) zich bepaald had tot het verzamelen van enkele nautische gegevens als: het zoeken naar geschikte anker- en ververschingsplaatsen, het peilen van de diepte der baai, opneming van klippen, enz., waardoor de „Kaertemaker van de Com^e."

---

[1]) *Dagh-Register 1682*, I, p. 768. [2]) *Ibidem*, p. 777 e. v.

[3]) Deze plaats is niet meer bekend. Zij moet gelegen hebben in de Pedada-baai, Z. W.-Lampoengbaai, ten O. van de plek waar thans Bawang ligt: G. P. ROUFFAER en J. W. IJZERMAN in *De eerste Schipvaart der Nederlanders naar Oost-Indië onder Cornelis de Houtman, 1595—1597*, p. 64. Zie ook G. M. A. W. LODEWIJKS, *Historie van Indien*, enz., I, Amsterdam, 1598, p. 22-26, herdruk p. 56-58. [4]) p. 229, 232, 234, 235.

in staat was gesteld de bestaande kaarten aan te vullen en te verbeteren.

De eilanden in straat Soenda waren voor ons echter geen terra incognita; „Poelau Besi en Sebesi" waren reeds bij resolutie van 23 Augustus 1624 „voorde Hooghe Oost-indische Compie. in sauvegarde ende possessie genomen" en een „huysinge" daar opgericht [1]), welke vestiging wegens „calamiteijt ende rasende sieckte" in het volgende jaar weer werd „gelicht" [2]). Ook Lagoendi — waar de Engelschen in 1624 en 1625 korten tijd verbleven [3]) — was, blijkens eene daarover voorkomende beschrijving in het Dagh-Register 1625 [4]) ons niet onbekend, terwijl wij herhaaldelijk Krakatau en Poelau Besi hadden aangedaan om er timmer- en brandhout te halen, maar van den vasten wal van Sumatra wisten wij toen nog zoo goed als niets. Terecht schreef dan ook Dr. R. Broersma [5]), dat met de opdracht aan den Koopman Everhard van der Schuur [6]) om „een besending derwaerts met enige ministers [Grooten] des Bantamschen Konings te onderneemen, om die landen en de daer vallende peper voor de Compagnie en Bantam te verseekeren" [7]) de periode van de bemoeienis der Oost-Indische Compagnie met Lampoeng werd ingeluid.

Daarom valt het te betreuren, dat deze schrijver in zijn overigens zoo verdienstelijk werk [8]), zich beroepende op de autoriteit van P. H. van der Kemp, daarop heeft laten volgen:

„Men zou meenen, dat daarmee ook de berichtgeving omtrent gewest en bevolking veelvuldig wordt. Dat is evenwel niet het geval. Vooreerst bepaalde de Compagnie zich in hoofdzaak tot het begeerde product en wat er overigens door haar ambtenaren mag zijn medegedeeld omtrent land en volk is in onze archieven niet meer te vinden, omdat Raffles later met het oog op zijne plannen voor Zuid-Sumatra alle stukken, de Lampongs betreffende, meenam toen hij naar Bengkoelen vertrok. Wij zijn dus be-

---

[1]) *Dagh-Register 1624*, p. 71-72. [2]) *Ibidem*, p. 153 en 156.

[3]) J. W. J. WELLAN, *De Engelschen op Lagoendi, 6 October 1624 – 29 Mei 1625*, in: Ind. Gids 1926, p. 481-500. [4]) p. 131-134, 136, 147-148.

[5]) *De Lampongsche Districten*, Batavia, 1916.

[6]) Ook geschreven: Schure en Schuuren. [7]) Gen. Resolutie 22 Juli 1682.

[8]) Voor een welwillende critiek zie: J. JONGEJANS, *Een en ander over Semangka*, in dit tijdschrift deel 58 (1913) p. 229 e. v.

perkt tot de Generale Resolutiën als eenige officieele bron, terwijl voor de 18e eeuw nog enkele particuliere berichten daarbij zijn te voegen".

Deze mededeeling berust namelijk op eene vergissing, welke vergissing dáárom zoo funest is, wijl zij aanleiding zou kunnen zijn, dat anderen zich lieten weerhouden dit vrijwel maagdelijk terrein te gaan ontginnen. Niet Van der Kemp toch heeft verklaard, dat Raffles alle papieren, Lampoeng betreffende, uit de archieven heeft medegenomen, maar de Commissarissen Generaal berichtten zulks den 23sten December 1817 naar Nederland, waarbij zij uit den aard der zaak onder „archieven" verstonden de „Indische archieven" [1]). Broersma zag over het hoofd, dat al mochten er in 's Lands Archief te Batavia enkele stukken over Lampoeng ontbreken, afschriften daarvan in het Koloniaal Archief kunnen worden teruggevonden [2]). Dat zulks inderdaad het geval is, wordt bewezen door het artikel van Mac Leod in de *Indische Gids* van 1906, waarin o.a. een brokstuk van Lampoeng's geschiedenis — loopende over de jaren 1686-1689 — wordt behandeld, ontleend aan in dit archief aanwezige bescheiden [3]).

Maar, blijkens het in 1931 verschenen Dagh-Register over 1682 [4]), liggen er ook in 's Lands Archief te Batavia nog vele en belangrijke gegevens over het 17de eeuwsche Lampoeng verscholen, uit welk ruw materiaal het gedeelte onzer eerste aanrakingen met dit gebied in de hierna volgende bladzijden is getrokken.

*

Thans tot ons punt van uitgang terugkeerende, zien wij den Koopman Everhard van der Schuur, lid van het College van

---

[1]) Zie P. H. VAN DER KEMP, *Raffles' bezetting van de Lampongs in 1818*, in: Bijdr. Kon. Inst., 1899, p. 4; en M. L. VAN DEVENTER, *Nederlandsch gezag over Java en onderhoorigheden sedert 1811*, p. 135, noot.

[2]) Een door mij ingesteld onderzoek op het Rijks Archief te 's Gravenhage heeft dit uitgewezen. Voor zooveel de expeditie — Van der Schuur betreft wordt verwezen naar het: Sesde Deel vervattende de Brieven en Papieren uijt de resp. gewesten van Indien, enz., Tiende boeck, WWWW, 1683, vooral de Folio's: 3782, 3784-3786, 3788-3790, 3807, 3808, 3814, 3839, 3883, 3964, 3982 en 3978.

[3]) *De Oost-Indische Compagnie op Sumatra in de 17e eeuw*, in: Ind. Gids, 28e Jrg. (1906) I p. 794-802.

[4]) Uitgegeven door Mevrouw W. Fruin-Mees.

Schepenen te Batavia [1]), tot deze zending uitverkoren „als prompt ervaren in de Maleijtsche taale, en van genoegsame conduicte om de intentie van de Hooge Regeeringe aldaar te konnen uijtvoeren" [2]), in gezelschap van den hem toegevoegden Onderkoopman Abraham Holscher, laatstelijk Secretaris tot Makassar [3]) en twee Bantamsche gezanten, in den namiddag van den 6den Augustus 1682 van Batavia uitzeilen, na des morgens op de afscheidsreceptie van den Gouverneur-Generaal met de gezanten van Bantam te zijn getracteerd op „een glaasje wijn en sirij pinang" [4]).

Behalve een kaart van straat Soenda kreeg hij eene instructie [5]) mede, waarvan de inleiding onwillekeurig doet denken aan den wolf in schaapskleeren, maar dan zóó slecht gecamoufleerd, dat de voorgewende onbaatzuchtigheid van de Compagnie niemand kon en kan foppen. Beknopt weergegeven luidde zij namelijk: „Dat dewijle de landen en onderdanen van den Coningh van Bantam op sijn smeekende instantie onder 's Compagnies bescherminge waren aangenomen", het plicht was van de Compagnie niet alleen zorg te dragen voor het behoud van het Bantamsche rijk op Java, maar ook en in het bijzonder voor dat van het daaronder ressorteerende gebied op Sumatra, te weten: Lampoeng en Selibar, gelegen tusschen het Palembangsche rijk aan de eene, en het tot Indrapoera behoorende landschap Majoeta, aan de andere zijde.

Lang hielden de Hooge Heeren deze comedie echter niet vol, want uit het daarop volgende: dat, naar luid van berichten de Vorsten van Bantam hunne grootste revenuen trokken uit de in Lampoeng en Selibar gedreven pepercultuur, weshalve het noodig werd geoordeeld hier zelf eens te gaan neuzen: dewijl noijt (soover men weet) van 's Compagnies wegen, voornamentlijck tot Lampon, ijmant geweest is, zoo en konnen van de gelegentheijt derwaarts

---

[1]) *Dagh-Register 1682*, II, p. 976.

[2]) *Ibidem*, p. 889-890. Zijn tractement werd op f 60.– per maand gesteld, met terugwerkende kracht tot 1 Januari van dat jaar, ibidem p. 934.

[3]) *Dagh-Register 1682*, II, p. 934-935. De hem oorspronkelijk toegevoegde Onderkoopman Joannes Melman, die voor deze eer bedankt had, werd voor zijn brutaliteit gestraft met inhouding van zijn gage.

[4]) *Ibidem*, p. 940. [5]) *Ibidem*, p. 956-959.

over geen fondament spreeken [1]), kwam de Lampoengsche (peper)aap al heel spoedig uit de mouw.

Tot „neuzen" alleen behoefde Van der Schuur zich evenwel niet te bepalen: Mocht de gezindheid van de bevolking vredelievend blijken, dan was hem voorts opgedragen naar een geschikte plaats voor een kleine versterking te zoeken, deze „defencive baricade" te bezetten met eenige manschappen en wat geschut om van daar uit de noodige inlichtingen in te winnen over land en volk, en „wel ten principale ten reguarde van de negotie", terwijl dit steunpunt tevens moest dienen om de van elders (Selibar en Ketahoen) aangevoerde peper in de wacht te sleepen.

Dat het zoover niet gekomen is, moet — zooals verder zal blijken — eensdeels worden toegeschreven aan het gewroet van den ouden Sultan van Bantam in de Lampoengsche zaken, anderdeels aan de vijandige houding van het vrijheidlievende Lampoengsche volk. Dit neemt echter niet weg, dat reeds den 6den Augustus 1682, dus nog vóór de uitvaardiging van het edict van den jongen Sultan van Bantam, ddo 22 Augustus 1682 [2]), waarbij der Compagnie o.a. de alleenhandel in het Lampoengsche deel van Bantam werd toegekend, zij zich dit monopolie reeds had toegeeigend.

Dit was een troef, uitgespeeld tegenover den grootsten concurrent der Compagnie, den Engelschman, wien Van der Schuur bij aantreffen aldaar eerst hoffelijk, onder overlegging van zijne machtbrieven van de Hooge regeering te Batavia en van den jongen Sultan van Bantam, moest verzoeken zich van de Lampoengsche kust te verwijderen, om hem mocht dit niet baten, dan desnoods met geweld vandaar te verjagen.

Den 8sten Augustus d.o.v. te Bantam aangekomen, stelde Van der Schuur zich ter beschikking van den Majoor Isaäc de Saint Martin en den Raad te Bantam, onder wiens oppertoezicht de expeditie — rekening houdende met de verlangens van den jongen

---

[1]) Spatieering aangebracht om den titel van dit opstel met een officieelen tjap uit den Compagniestijd te waarmerken.

[2]) Dit edict is opgenomen in M. L. VAN DEVENTER's *Geschiedenis der Nederlanders op Java*, I (Haarlem, 1886) p. 320-321. Zijne aanteekening, dat Van der Schuur's zending naar Lampoeng een gevolg was van dat edict is derhalve niet juist.

Sultan van Bantam en diens adviseurs — zou worden uitgevoerd en uitgerust. Daar ontving hij een nota over Lampoeng [1]), getrokken uit inlichtingen door Koopman Herbertus de Jager ingewonnen bij „eenige Javanen en andere", welk „berigt wegens de Lamponse Cust van de Westelijcke Hoeck van de Keijsersbogt aff tot aan de revier van Tolang Bawang incluijs" zóó belangrijk is, dat wij ons veroorloofd hebben deze nota uit elkaar te rafelen en opnieuw in te deelen naar onze huidige opvattingen van een dergelijk stuk, en waar mogelijk en noodig te annoteeren met elders verzamelde gegevens.

A. AARDRIJKSKUNDIGE BESCHRIJVING.

(Indeeling. Landschappen. Grenzen. Kusten. Rivieren. Bergen. Plaatsen. Eilanden.).

Door Bantam's bril bekeken werd Lampoeng verdeeld in twee deelen, te weten: I. Lampoeng Zuid (Lampon Kidoel) en II. Lampoeng Noord (Lampon Lor).

I. Lampoeng Zuid strekte zich uit van Tandjoeng Tjina (de Oostelijke landtong van den Westelijken uitlooper van Sumatra) tot Varkenshoek (Tandjoeng Toewa op den Oostelijken uitlooper van Sumatra);

II. Lampoeng Noord: van Varkenshoek tot het rijk Palembang.

In Lampoeng Zuid lagen drie hoofdlandschappen, nl..

1. *Semangka*, dat de geheele Semangka- of Keizersbaai besloeg van Tandjoeng Tjina af tot en met Teloek Kaloembajan (middenste uitlooper van Sumatra);

2. ten Oosten daarvan *Teloek* [betoeng], zich uitstrekkende over het Westelijk deel van de Lampoengbaai van de Pedadabaai af tot en met de negorij Lontar, gelegen ten Oosten van Teloekbetoeng;

3. *Lampoeng Pasisir* of *Batoe Andak*, het Oostelijk deel van de Lampoengbaai, loopende van het dorp Lontar tot de negorij Roegoek [Oedjoeng Kanggalan ten Noorden van de Zutphen-eilanden].

Lampoeng Noord bestond uit zes landschappen: 1. *Sekampoeng*; 2. *Niboeng*; 3. *Pennet*; 4. *Sepoetih*; 5. *Pabéan* en 6.

---

[1]) *Dagh-Register 1682*, II, p 1045-1055

Toelangbawang, waarvan de onderlinge grenzen niet werden aangegeven.

Van het binnenland was zeer weinig bekend, enkel over de kuststreek — en dan nog speciaal over die van Lampoeng Zuid — konden eenige gegevens worden verstrekt.

Verscheidene van de opgesomde plaatsnamen zijn niet meer terug te vinden. Die dorpen zijn dus om de een of andere reden verlaten (bijvoorbeeld door gebrek aan goede ladanggronden), of door de vloedgolf van de Krakatau-uitbarsting in 1883 weggevaagd (zooals het dorp *Boernai* aan de Semangka-baai). Ter bevordering van het overzicht zijn in het navolgende de geografische namen, welke geidentificeerd konden worden, cursief gedrukt en de andere (welke dus niet thuisgebracht konden worden) gespatieerd [1]). Zij werden in de hedendaagsche spelling weergegeven.

I. Lampoeng Zuid.

1. Het landschap *Semangka*.

Aan den Westkant van de Semangka-baai „waaraan benoorden *Tandjoeng Tjina*, de kust van *Poegoeng* grensde", zoo zegt De Jager, was aan de eerste bocht binnenwaarts, ten Noorden van een klein riviertje, de negorij Patij Roeman gelegen, bestaande uit 10 huizen. Mogelijk wordt hiermede de Tampangbaai bedoeld, waaraan nu het dorp Tampang ligt.

De uitdrukking „waaraan benoorden *Tandjoeng Tjina* de kust van *Poegoeng*" grensde, wordt ons nader toegelicht door het rapport Caaff [2]), waarin vermeld staat: „Lampon *Poegongh* is gelegen aen de zeekant ontrent de *Vlacke Hoek* aan de Westkant". Hoofd van dit circa 5000 man sterke landschapje was Depati Soera Laga.

Volgens Dr. J. W. van Royen [3]) omvatte vroeger de Poegoengstreek de toenmalige territoriale marga's: Poegoeng, Rebang-Poegoeng, Goenoeng-Alib, Wai-Semah, Poetih, Limau, Badak, het terrein waarop nu de Javanenkolonie ligt, Balau en Teginenèng, alle gelegen in Lampoeng, terwijl uit O. L. Helfrich's *Bijdrage*

[1]) Schrijver dezes houdt zich aanbevolen voor nadere inlichtingen over laatstbedoelde namen.

[2]) Zie hierboven p.143 en *Dagh-Register 1682*, I, p. 779.

[3]) Nota over de Lampoengsche merga's in *Med. Afd. Bestuurszaken Buitengewesten*, Serie B. No. 7, Weltevreden, 1930, p. 25.

tot de geographische, geologische en ethnographische kennis van de afdeeling Kroë [1]) [Benkoelen] blijkt, dat er ook in Kroë Poegoeng marga's gevonden worden, namelijk: Poegoeng Malaja, Poegoeng Bandar (thans P. penegahan geheeten) en Poegoeng Tampak. [2])

Benoorden van Patij Roeman, zoo vervolgde De Jager, lag de negorij Oke of Wai Batang, waar een dood spruitje was.

Hierbij wordt aangeteekend, dat thans ten Noorden van de Tampangbaai aan de Teloek Karangbèrak de plaats Bèrak ligt.

Verder Noordwaarts gaande volgden de negorijen: Imboeng, *Boernai* (in 1883 verdwenen, zie hiervoor) en *Betoeng*. Laatstgenoemde plaats bestaat thans nog. Zij ligt in het Noordwesten van de Semangka-baai bij Tandjoeng Betoeng, niet ver bezuiden de uitmonding van de Wai Semangka in de Semangka-baai. Te Betoeng, dat veel peper uitvoerde, resideerde Toemenggoeng Santa Baja.

In het binnenste van de bocht bevond zich de negorij Kiam, ten Oosten van de Wai Semangka [3]).

Het lijkt niet overbodig hierbij aan te teekenen, dat op een zich in het Rijks Archief te 's Gravenhage bevindende manuscript kaart (No. 1142, in afdruk hierbij), getiteld: „De Bocht van Semanca [Semangka] op Lampon [Lampoeng] met de daaraan gelegen Negoreijen in de rivier Teloe Nitpa [Wai Semangka]", dateerende van eind 1687 of begin 1688, geheel andere plaatsnamen worden aangegeven en wel: Limbingh, Poeloegene, Boering, Boetejapan, Padangmanis [4]), Bataja en *Boernai*, waarvan alleen de laatste bekend is (zie hierboven).

Thans weer terugkeerende tot de door De Jager verstrekte gegevens, zien wij, dat ten Oosten van de Wai Semangka nog vermeld worden: de rivier Mandra Paijl, waaraan de plaatsen Mandra Paijl en *Beloe* [Beloe is gelegen aan de gelijkna-

---

[1]) *Bijdr. Kon. Inst.*, 5e Volgreeks, IV (1889) p. 527 e. v.

[2]) J. W. J. Wellan, *Economisch Overzicht van Zuid Sumatra*, p. 197.

[3]) Caaff sprak van „Lampon Tsiecamancka aan de zeekant", waar een goede baai voor schepen was. Hier zetelden twee Hoofden: Pangeran Porba Nagara en Depattij Raxa Nagara. Het zielental werd slechts op 1000 man geschat. *Dagh-Register 1682*, I, p. 779.

[4]) Aan den Oostkant van de baai is wèl een dorp Padangmanis bekend. Een ander Padangmanis ligt ten Westen van Kota-Agoeng, meer binnenslands.

KON. BAT. GENOOTSCHAP VAN K. EN W.

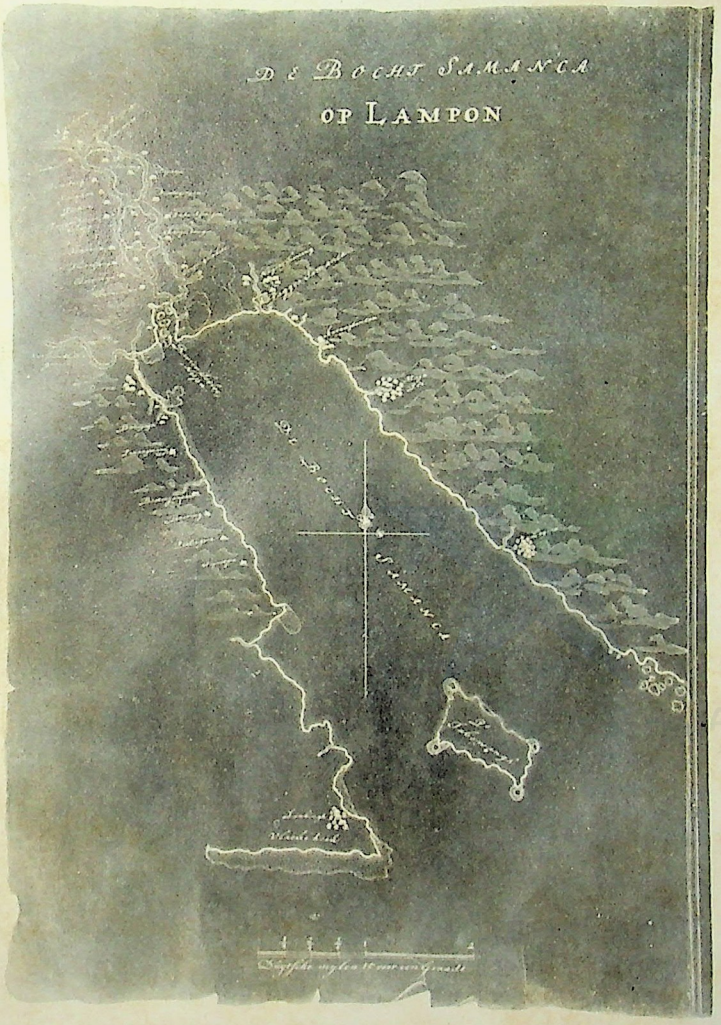

De Bocht van Samanca op Lampon.
(Ms. kaart Rijks Archief 's Gravenhage No. 1142)

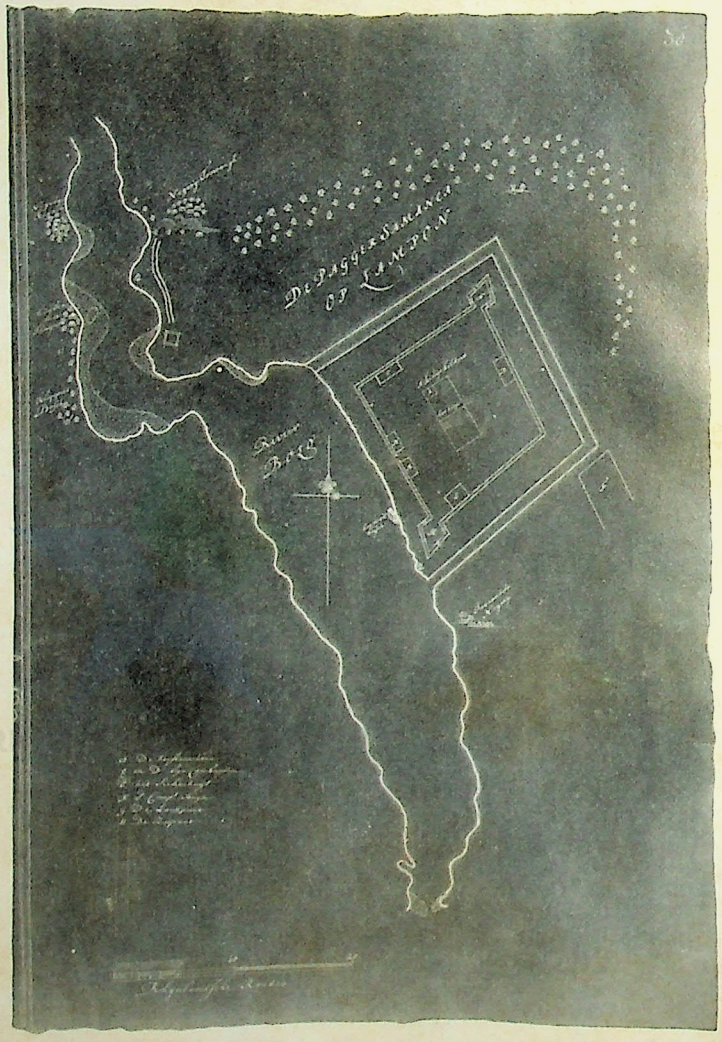

De Pagger Samanca op Lampon.
(Ms. kaart Rijks Archief 's Gravenhage No. 1142)

mige rivier]. Ten Oosten daarvan lag de hooge berg *Telkanus* [Tanggamoes].

Mevrouw Fruin-Mees leest uit Mandra Paijl m.i. ten rechte Madjapait, aangezien Van der Schuur en de Bantamsche gezanten in hunne correspondentie herhaaldelijk dit woord gebruiken.

Madjapait dan, op plus minus één mijl afstand van den riviermond gelegen, was de residentieplaats van den Gouverneur, Radja Ngombar, den vertegenwoordiger van den Sultan van Bantam, elders als *djenang* aangeduid. *Beloe* was de standplaats van den regent [inheemsch hoofd?], Depati of Adi Paraksa Negara.

Als merkwaardigheid wordt hieraan toegevoegd, dat ongeveer te zelfder plaatse in December 1687 onze tweede nederzetting [1]) in Lampoeng werd gesticht. Mac Leod omschrijft deze als volgt:

„Het werk werd aangelegd als een vierkante redoute van 16 roeden (59 m) zijde, met 2 bastions, welke de zijden bestreken, en een gracht, uit de rivier afgeleid" [Zie schetsteekening hierbij]. De bezetting, die oorspronkelijk uit 90 man bestond, was in luttele maanden door koortsen en dysenterie zóó gedecimeerd, dat de Regeering het goedvond de 40 overlevenden den 9den Augustus 1688 naar Batavia te laten terugkeeren [2]).

Oostelijk van Madjapait, dus aan de Westzijde van de Semangkabaai, werd eerst de negorij *Karang Kandang* aangetroffen, de afscheepplaats „papiang, pabian, vertollplaats" van het heele Semangkasche gebied. Verder de dorpen: *Teratas* [ligt thans iets binnenslands, ten Noordoosten van Kota-Agoeng, aan de Wai Djelai], Tellong, Selem, Owe Belongs [Wai Beloe?] en *Boemi Agong* [Kota-Agoeng?] bij den *Goenoeng Raja* [Tanggamoes?], beide een eind binnenslands gelegen, en dan weer aan de kust: *Batoebalai* [Batoebalaiboenoek] met daarvoor het eilandje *Limau*, waar geen rivier is [er is daar wèl een riviertje van dien naam], *Badak* en *Poetih* — beide aan een kleine baai, met een

---

[1]) De eerste nederzetting was *Lamoet* aan de Toelangbawang rivier, gelegen op één dagreis van de kust. Deze pager hebben wij insgelijks maar een korte poos bezet, namelijk van Februari tot 26 Juli. Zie N. Mac Leod t. a. p. 28e Jrg., 1906, I, p. 798.

[2]) t. a. p. p. 800 e.v. Een schets van die pager wordt mede aangetroffen op hoogerbedoelde kaart No. 1142 van het Rijks Archief te 's-Gravenhage.

uitstekenden hoek, *Tandjoeng Poetih* geheeten — en ten slotte *Pertiwi* aan de *Wai Pertiwi* [1]).

Beoosten den Oosterhoek van de Semangka-baai lag aan de gelijknamige kaap [Tandjoeng Kaloembajan], de negorij *Kaloembajan*. Het riviertje dat hier stroomde [de Wai Napal] had een zeer wijde monding en een diepe baai of reede. Hier lagen dan ook meestentijds vele met peper geladen schepen. Tegenover deze sterk bevolkte plaats lag het eilandje *Poelau Hioe*.

Over de rivieren, welke in de Semangka-baai uitmonden, werd nog aangeteekend, dat deze met uitzondering van de met prauwen bevaarbare „rivier van Betong, Kiam, Owe Belongan, Limau en Poetick" [Wai Semangka, Wai Beloe, Wai Limau en Wai Poetih] alle zeer kort waren en niet diep landwaarts indrongen.

Van het binnenland van Semangka was alleen bekend, dat er ongeveer 6000 man woonden — hetgeen destijds voor sterk bevolkt gold — er lagen dan ook wel 70 plaatsen. Genoemd werden: *Ngarip* [Wai Ngarip], *Pajong* [Wai Pajoeng], Panagalirgan, Manieling, *Soemoewang* [Wai Semoewang, linker zijrivier van de Wai Semangka], *Bilalau* [Belalau, Kroë, Benloelen] en *Rono* [Ranau]. Het landschap was 10 dagmarschen lang en strekte zich uit tot de negorij *Liwa* [de marga Liwa in Kroë, Benkoelen], dat nog tot Semangka werd gerekend. *Liwa* stond mede onder het gezag van genoemden Toemenggoeng Santa Baja van *Betoeng*; hij verbleef nu eens te Betoeng, dan weer te Liwa. Ingeval hij te Betoeng zetelde, stelde hij een vervanger, stedehouder, te Liwa aan; „uitgezonderd over het gedeelte van dit landschap, dat tot het rijk van Palembang behoorde".

In het binnenland woonden nog twee regenten, genaamd Ranga Nawoes Pati en Depati Anoem. Hunne standplaatsen waren niet bekend [2]).

[1]). Kaart No. 1142 vermeldt op de Westzijde van de Semangka-baai alleen de plaatsen; Mai (Wai?) poi en Leymo. VALENTYN V. Sumatra, verdeelt Lampoeng in twee deelen: „'t rijk van Sillebar en 't rijk van Dampin. De Keijsersbogt behoort tot Sillebar, hier liggen de plaatsen Botong, Borne, Montapi en Negerij. Aan de Lampongsbocht, behoorende tot het rijk van Dampin: Negerij, Tollok Boeton en Dampin." Zie zijn kaart tegenover p. l.

[2]) Volgens Caaff behoorde nog tot Bantam: *Ketahoen* en *Selibar* in Benkoelen. Kiaij Ngabehi Nita Nagara was daar Sjahbandar. De bevol-

2. *Lampoeng Teloek* (betoeng).

Volgens De Jager werd dit landschap „Tellock" genoemd, omdat het vol baaien was „want *tellock* betekent in de Maleijtse tale een Baaij". In die baaien werd meest overal goede ankergrond aangetroffen.

Pedada, de standplaats van een Hoofd, Toemenggoeng Tawong Along, was gelegen aan de eerste baai om den hoek *Tandjoeng Pedada* [Tandjoeng Tikoes], recht tegenover het eiland *Lagoendi*. Daar lagen nog twee kleinere eilanden: *Poelau Geitan Besar* en *Poelau Geitan Ketjil* [Groot en klein Lagoendi]. Voor de baai lag nog het eilandje Poelau Torgam [Tandjoeng Poetoes?] en in de Pedada-baai *Poelau Pedada* [Poelau Balak, Idok en Loenik?], vol begroeid met klapperboomen. Naar Pedada kwamen vele met peper geladen vaartuigen van *Sillebaar* [Selibar aan de Poelau-baai in Benkoelen], die op *Poelau Lagoendi* ververschingen innamen.

De tweede hoek van deze baai heette *Tandjoeng Panarikan* [Tjoekoe Tjambai?], naar het gelijknamige plaatsje, waarvoor de eilandjes Groot en Klein Panarikan [Tandjoeng Poetoes, Lalangga Baloek en Lalangga Loenik] waren gelegen.

De volgende bocht was *Poendoeh* — waar Depati Sjenga Joeda als regent, Hoofd, zetelde —, daarna Sangy, bewesten het daar gelegen eilandje *Poelau Poehawang*. Hierop volgden de *Ratai*- en de *Saboe-baai* met het eilandje *Kelagian*, tegenover *Tandjoeng Saboe* [1]). Steeds verder gaande bereikte men de negorijen *Menanga* – de standplaats van den Toemenggoeng Soera (Soeroe) Djajaja) – *Gebang* (aan den hoek *Tandjoeng Gebang*, tegenover het eilandje *Maitem*). In de volgende bocht lag de negorij *Lampasing* met *Tandjoeng Lampasing*, tegenover *Poelau Tegal*, waar veel klapperboomen groeiden. Verderop de negorijen: *Ketegoehan Besar* en *Ketjil* (eveneens dicht met klappers bezet), waar Depati Alam Pandjang huisde, *Koeripan* [Wai Koeripan], Pasisir, Prawatij en Soeti Caran [Teloekbetoeng?]. Laatstgenoemde plaats lag het diepst in de Lampoengbaai en was de afscheep- of vertollplaats (pabian) van de heele landstreek Lampoeng Teloek.

---

king telde 10.000 man „soo Maleijers als desselfs inwoonders", *Dagh-Register 1682*, I, p. 779.

[1]) Volgens Caaff was daar Toemenggoeng Nata Nagara Hoofd over 5000 man.

Hier woonde de Gouverneur van den Sultan van Bantam, Adipati Wira Radja [1]). Vóór de negorij lag het eilandje *Pasaran*.

Beoosten van Soeti Caran lag de negorij Lontar, de laatste onder Lampoeng Teloek ressorteerende plaats.

3. *Lampong Pasisir* of *Lampoeng Batoe Andak*.

Dit land [deze kuststreek] was vlak en had niet zooveel baaien en inhammen als het hiervoor beschrevene gedeelte van de Lampoeng-baai.

Men vond er de plaatsen: Kalioroerang en *Kasiandaq* [Kalianda], aan een klein riviertje, van waar jaarlijks wel 4 à 500 bhaar peper werd uitgevoerd. De volgende hoek heette *Tandjoeng Kalianda*, daarna de plaatsen;: Koetzij Tanko [Tangkoedjoeh, ten Zuiden van Kalianda?], *Djo Betong Besar* en *Ketjil* [Betoeng] — standplaats van het Hoofd: Demang Sjanga Wilodja —, waar tegenover drie eilandjes: *Poelau Tjondang* — met veel klapperboomen —, waarvan het Westelijke op de kaart van Soenda *Hoveneiland* werd genoemd.

Daar voorbij werden de plaatsen *Tjanggoeng* en *Tjanti* aangetroffen. Tegenover laatstgenoemde negorij lag een eilandje, dat men *Poelau Moentsjacq* of *Sabalang* noemde. Verderop volgden de plaatsen: *Sombosa* [Soempoek?] en *Banding*.

Daar, waar het land met een vlakken hoek wat begon uit te steken, werd ruim over de helft van de naaste bocht *Radjabasa*, de hoofd- en vertollplaats van Lampoeng Pasisir aangetroffen, de standplaats van den Adipati of Gouverneur van Lampoeng Pasisir, Wangsa Radja [2]). Volgens anderen woonde die Gouverneur echter te Teloekbetoeng.

Hierop volgde de negorij *Idzjo*, nabij *Tandjoeng Idzjo* [Idjoe, Tandjoeng Kelapa?], dicht daarbij het dorp *Batoe Andak* [Batoe Balaq?), dat volgens de kaart een belangrijke ververschingsplaats moest zijn. De daar in de buurt liggende berg werd Boekit Hoedjoeng [Radja Basa?] genoemd. Dit gebied was sterk bevolkt.

---

[1]) Willem Caaff noemde de plaats „Teloeck Betang, gelegen aan de zeekant". Depati Nada Nagara was hier hoofd van circa 3000 man.

[2]) Willem Caaff voegde hieraan toe, dat Radjabasa aan zee lag en de schepen op ½ mijl van die plaats moesten ankeren. De Adipati Nita Negara was er hoofd over 10.000 man. *Dagh-Register 1682*, I, p. 778.

Tegenover Tandjoeng Idjoe lagen drie eilandjes, de zoogenaamde *Poelau Tiga* of *Satiga*, door de onzen de *Drie Gebroeders* genoemd.

Bij dezen hoek werden nog aangetroffen de plaatsen: Pangkoel, Lamboes, Merack en verder *Koenjir*. Tegenover laatstgenoemde negorij lagen de *Bochts-eilanden*, welke bij den Inlander bekend stonden als *Poelau Mangkoedoe Besar* en *Ketjil*.

Daarna volgden de dorpen: Batoe Wara, Kahe [Kali?] Besar en Ketjil bij de *Tims-klip* of *Poelau Sikapal*, bewesten de *Verkeshoek* [Varkenshoek of Tandjoeng Toea]. Beoosten daarvan aan de Noordzijde van een riviertje, omstreeks $^1/_4$ mijl stroomopwaarts, bevond zich de negorij *Pegantoengan*, een voorname peperuitvoerplaats van dit district, waar tegenover twee eilandjes, het Zuidelijke *Poelau Pegantoengan Besar* en het Noordelijke, naar de vele kokospalmen die er groeiden, *Poelau Kalapa* geheeten [Poeloe Sindoe of de Zutphen-eilanden].

Bij de negorij *Bakau* was een goede ankerplaats. Ten Noorden hiervan lag het dorp *Soemoer*. Hierop volgde een hoekje met de plaats *Roegoek*, waar Lampoeng Pasisir eindigde.

De heele Zuidkust had weinig goede reeden en er stond veel branding. In het schaars bevolkte binnenland, dat zeer bergachtig was, trof men geen bevaarbare rivieren aan, waarom de peper hier over land werd getransporteerd.

II. Lampoeng Lor of Lampoeng Noord.

Dit gedeelte van Lampoeng is vlak en aan zee vrij „droog", schreef De Jager, maar bedoelde waarschijnlijk „moerassig". De schepen moesten hier op de meeste plaatsen meer dan een kanonschot van de kust ankeren, waartegenover stond, dat men er eenige rivieren aantrof, welke vrij diep landwaarts in bevaarbaar waren.

Het gebied was verdeeld in verscheidene landschappen — door De Jager „districten" genoemd, welke onafhankelijk van elkaar waren.

Over deze landschappen en rivieren deelde hij het navolgende mede:

a. De *Sekampoeng* was eenige dagreizen ver stroomopwaarts bevaarbaar. Aan den mond lagen geen plaatsen, wel hoogerop. Volgens den een waren dit (van beneden- naar bovenstrooms): Balanga, Karta [Kartalaja? zie T. N. I. 1856, II, p. 373] —

standplaats van den Adipati Raden Alit —, Samping, Mango, Bekda en Garang; volgens een ander: Loeboe (op 1½ dag roeiens), *Batoebadak*, Djoeka, *Goenoeng Raja* en dicht daarbij *Goenoeng Soegih* [besar], dan nog een plaats, waarvan zegsman den naam vergeten was en vervolgens Kattang, waar twee voorname Adipati's, Adipati Soera Taroena en Adipati Wanti of Ingewanti, verbleven [1]). Daarop volgde Menanga en nog een onbekende plaats.

b. Benoorden de Sekampoeng stroomde de *Niboeng*, waaraan het dorp *Niboeng* op circa een halven dag roeiens bovenstrooms van de monding.

c. Hetzelfde was het geval met het dorp *Penat* [Pennet]. Dit dorp, gelegen aan de gelijknamige rivier, omstreeks 300 huisgezinnen tellende, was de standplaats van een onbekenden Adipati [2]). Hoogerop lag de negorij Tapoy. Van deze landstreek werd insgelijks veel peper uitgevoerd.

d. Aan de volgende rivier, de *Kambas*, lag de gelijknamige plaats, waar slechts ongeveer 20 huisgezinnen gevestigd waren, maar die toch belangrijk was, omdat er veel damar of harpuys vandaan kwam.

Niet ver daarvandaan lag aan de kust de negorij *Sekopong* bij een kleine hoek [Tandjoeng Poelau Sekopong] en daarbij weer een halven dag roeiens van de monding

e. aan de *Wai Waka*, de plaats *Waka diloewar*.

f. Daarop volgde de *Wai Poetih Ketjil*, waaraan het dorp *Waka Dalam* of binnen Waka.

g. Twee mijl benoorden hiervan stroomde de vrij breede en diep landwaarts in bevaarbare *Poetih Besar* [Wai Poetih].

Uit de landstreek welke deze rivier beheerschte en uit den daarop volgenden stroom, de *Toelangbawang*, werd de meeste peper van Lampoeng afgevoerd.

Langs de Wai Poetih lagen de dorpen: Tatakan (aan den mond, een peperstapelplaats), *Soerabaja*, Koesjin, Koetsjoek, *Boejot*, Oeloemoelek, Palawang, Tapesiering, Asam, Tjelika, Nagara en *Komering* [Komering Agoeng, niet

[1]) Volgens Caaff waren hier drie Hoofden over 6000 man: Depati Jaja Nagara, Depati Inga Wanteij en Depati Soera Taroena. *Dagh-Register 1682*, II, p. 778.

[2]) Idem: zekere Soera Laga was hier hoofd over 5000 man. *Ibidem.*

ver bovenstrooms van Goenoengsoegih aan de samenvloeiing van de Wai Komering met de Wai Sepoetih]. Laatstgenoemde was de uiterste plaats van het gebied Lampoeng Poetih.

Verder teekende hij nog aan, dat de plaatsen Oeloemoelek, Palawang en Tapesiering voornoemd toen al ongeveer 10 jaar geleden door gebrek aan goede ladanggronden verlaten waren, „hebbende de inwoonders van dese 3 negorijen sig in orde op de drie daaraanvolgende plaatsen [dus Asam, Tjelika en Nagara] getransporteert". Te Tjelika resideerde het Hoofd, Adipati Demang; te Nagara Adipati Pajoeng en te Komering Adipati Ponglihan.

h. Bij de Komering begon het peperrijke landschap *Pabéan*, waarin de plaatsen: Doyang, Tandjoeng Agoeng, *Kamala* [aan de Wai Sepoetih], Pagar Agong, Negrij Katon, Gedong en Nagabaija. Hierboven begon het gebergte. Regent van Pabéan was zekere Aria Tjendrasana.

Hierbij worde opgemerkt, dat volgens Dr. Van der Tuuk[1]) in de zeventiger jaren van de vorige eeuw, de stammen, die zich *Pabijan* (plaats waar men tol heft, zeeplaats) noemen, voor het meerendeel ten Zuiden van de Afdeeling Sepoetih (maar ten Noorden van de kust-Lampoengers: Lampoeng Paminggir in Teloekbetoeng en Semangka) woonden, terwijl Dr. Van Royen[2]) voor de woonplaatsen van de *Poebian* opgeeft de tegenwoordige marga's: Poebian, Tegineneng, Merak Batin, Balau, Wai Semah en Poegoeng, alsmede de dorpen Kota Dalam binnen de Peminggir [kust] merga Ketiboeng en de dorpen Kedaton en Negara Ratoe en de merga Noban (behoorende tot de Aboeng-groep) en een gedeelte van de gemengde kampoeng Pakoean-Adji.

Willem Caaff had het nog over een Lampoen Poetih de *Paraen*, gelegen op ongeveer een dag opvarens van zee, waar Kiaij Aria Tjandra hoofd was van alle daar gelegen negorijen, sterk naar gissing 15.000 man. Misschien bedoelde hij met *Paraen* „Pabéan".

i. Weer ongeveer 2 mijl benoorden de Wai Poetih lag de *Toelangbawang*-rivier, de grootste en diepst het land indringende van alle rivieren van Lampoeng. Zij ontsprong in het Palembangsche gebied. Aan den mond van deze rivier lag de groote peperstapelplaats

---

[1]) Dr. H. N. VAN DER TUUK, *Het Lampongsch en zijne tongvallen*, in dit tijdschrift, dl. XVII, (1872), p. 220. [2]) Zie ook t.a.p. de pp. 3-5 en 21-28.

Dinti [Teladas][1]), waar twee regenten huisden, te weten: Ingebehi Djagentaka en Ngabehi Djaga Pati — een derde regent, Aria Satsa Nata, woonde ergens in het binnenland. Volgens Caaff[2]) was het landschap Toelangbawang verdeeld in tweeën: Toelangbawang Dinti aan den zeekant en Toelangbawang „selfs". Te Dinti waren twee broeders, Kiaij Ngebehi Tagapati en Kiaij Ngebehi Daka, Hoofd. Zij hadden alleen te zorgen voor het geregeld binnenkomen van de inkomsten van den Sultan van Bantam, maar geen „commando" over de 100 man tellende inheemsche bevolking van die plaats. Aan het hoofd van het eigenlijke Toelangbawang [binnenland] stonden insgelijks twee Hoofden, maar dezen bezaten wèl bestuurbevoegdheden. Zij worden door hem genoemd: Kiaij Aria Niti Pratian en Depati Satja Nata. Het binnenland was sterk bevolkt. Naar schatting woonden er 80.000 man.

Bovenstrooms van Dintiteladas lagen de dorpen *Kampoeng Loemoet* [Lamoet? onze eerste nederzetting in Lampoeng, 1687, zie hierboven blz. 151 nt. 2], *Goenoeng Tapa*, *Meraksa*, *Penawar*, *Bakoeng*, *Oedjoeng* [Oemboelan ?] *Goenoeng* en dicht daarbij *Pagar Déwa*. Laatstgenoemde negorij, drie dagen stroomopwaarts van den mond gelegen, was de „vertoll"- en hoofdplaats van geheel Toelangbawang, tevens standplaats van den Regent, Aria Nipa Radja.

Bij Pagar Déwa, zoo verklaarde De Jager, nam de Toelangbawang de *Wai Aboeng* op. Dit moet echter zijn de *Wai Kiri*, want een hooger inkomende linker zijrivier van de Wai Rarem heet Wai Aboeng. Maar hier raakte hij, of beter gezegd, raakten zijne zegslieden de kluts heelemaal kwijt, door erop te laten volgen, dat een andere, onbevaarbare zijrivier van de Toelangbawang — die van Pagar Déwa of van een andere plaats „Komering" stroomt — eigenlijk een tak is van de Palembangsche rivier.

Aan de *Wai Aboeng* [ten rechte dus aan de *Wai Kiri*] lagen de plaatsen: *Karta*, *Oedjoeng* [Tandjoeng] *Karang* [aan de samenvloeiing van de Wai Soengkai en de Wai Rarem], L i n g e, *Gedong Pasar* [Gedongnjapa aan de Wai Rarem ?] en ten slotte, 15 dagen opvarens van Pager Déwa, op één dagreis van de Palembangsche grens, de hoofdplaats van dit gebied, *Kota Boemi* [aan

---

[1]) Dintiteladas ligt 5 zeemijl boven den riviermond. *Zeemansgids* 1929, I, p. 217. [2]) *Dagh-Register 1682*, I, p. 779.

de Wai Rarem] met plus minus 800 huisgezinnen. Hier resideerde een Depati of Adipati Mangkoe Boemi en een Radja Nata. In dit gedeelte van de rivier stond een sterke stroom. Bovenstrooms van Kota Boemi moest nog een voorname plaats, *Moelang Maya* [aan de Wai Rarem] gelegen zijn.

III. Eilanden.

Behalve de reeds genoemde eilanden lagen er nog:

a. langs de kust van Lampoeng Lor [tusschen de uitmonding van de Sekampoeng en het begin van Straat Soenda]:

1. *Poelau Moendoe* of *Noorder-eiland;* 2. De *Drie Gezusters* of *Poelau Seram;* 3. De *Pruijse Muts* [Poelau Koepiah] of *Poelau Tambikil;* 4. Het *Hoeks-eiland* of *Poelau Galan,* recht tegenover de kaap *Tandjoeng Seran* [Kanggalan ?]; 5. Een lang eiland beoosten *Poelau Kalapa,* dat *Poelau Harimau* werd genoemd; 6. Dicht ten Noorden daarvan een klein eiland *Poelau Pagalaman;* 7. De eilandengroep *Poelau Kandang,* de *Houtseilanden,* op het grootste waarvan zich de *Zutphen-baai* bevond.

Ten aanzien van de hierboven vermelde eilanden en eilandengroepen Nos. 5 tot en met 7 kan nog worden aangeteekend, dat hiermede ongetwijfeld bedoeld worden de eilanden: Rimau Loenik, Rimau Balak, Kandang Loenik, Kandang Balak, Poelau Doewa en Pandjoerit, die tezamen de Zutphen-eilanden of Poelau Soemoer vormen.

b. Tusschen Sumatra en Java:

1. *Dwars in den Weg* of *Poelau Sangiang;* 2. *Toppershoedje* of *Poelau Tampoerang;* 3. *Pisang-eiland* of *Poelau Damar Besar;* 4. Geertruids-eiland of Poelau Damar Ketjil; 5. *Brabands Hoedje* of *Poelau Oelar;* 6. *Krakatau Besar;* 7. *Krakatau Ketjil* of *Verlaten-eiland;* 8. Tusschen beide in *Poelau Batoe* (het „stenigh eijlant"); 9. *Lang-eiland* of *Poelau Sorting;* dicht daarbij: 10. *Poelau Gondoel* of *Poolsche Hoed.*

c. Voor de Lampoeng-baai:

1. *Poelau Sebesi* of *Besi Ketjil,* ook *Poelau Sitoko Ketjil,* bewesten hiervan een zeeklip: *Batoe Mandi;* 2. *Schutters-eiland* [Beschutterseiland] of *Poelau Sebesi Besar,* ook *Poelau Sitoko Besar* [tegenwoordig onderscheiden wij: Poelau Seboekoe en Poelau Seboekoe Ketjil of Beschutters-eiland]; 3. Beoosten hiervan een

paar kleine eilanden *Poelau Sawa*; 4. Westwaarts daarvan *Timseiland* of *Poelau Serdang*; 5. Nog Westelijker *Poelau Sidjebi* of *Middel-eiland*; 6. Weer bewesten daarvan *Poelau Lagoendi Ketjil* [Toewa]; 7. *Poelau Lagoendi Besar* of *Poelau Lagoendi* [Hij vergat hier Poelau Sioental].

d. Voor de baai van Semangka of Keizers-baai:

1. Het eiland *Taboean* of *Keizers-eiland.*

B. VOORTBRENGSELEN.

(Landbouw, tuinbouw, boschbouw, boschproducten, uitvoerartikelen, vee).

Over den economischen toestand van Lampoeng wordt uit den aard der zaak bedroefd weinig medegedeeld. De Compagnie was vóór alles koopvrouw, weshalve het haar enkel interesseerde wat er van een landstreek te halen viel en wat zij er kon afzetten; hoe de bevolking er aan den kost kwam liet haar volkomen koud.

Daarom mogen wij De Jager al heel dankbaar zijn, als hij vertelt, dat de *rijst*oogst meestal zóó overvloedig was, dat er een rijst*overschot* bestond, welk overschot zijn weg naar Bantam vond.

Verder dienden nog voor eigen gebruik: *a. Vruchten* als pisang, doerian, mangga, enz.; *b. Suiker* uit suikerriet en uit den arènpalm bereid. De opbrengst hiervan was blijkbaar gering, want er werd nog suiker van Java ingevoerd; c. *Sesamum* [widjèn, uit de zaden waarvan de bekende sesam-olie wordt geperst], door De Jager „girgelim" of „singelij" genoemd; *d. Katoen*, dat overal in Lampoeng werd geteeld. Van de opbrengst — geschat op 1000 pikol per jaar — werd een klein percentage, tegen 2 realen of plus minus f 5.— de pikol, uitgevoerd naar Bantam en vandaar weer naar Patani en Kambodja; vroeger naar Sumatra 's Westkust.

Alleen mingegoeden droegen kleeren van eigen weefsel, de beter gesitueerden geimporteerde, geschilderde of gekleurde katoentjes, zooals de Javaan.

De *klapper*aanplantingen waren, vooral in Lampoeng Pasisir, zóó uitgestrekt, dat er veel klappers werden uitgevoerd. Per 100 stuk deden zij $^1/_4$ reaal of circa f 0.62.

Voor de Compagnie was *peper* echter hoofdproduct. Hiervan

werd jaarlijks 15.000 bhaar [± 45.000 pikol] uit de Toelangbawangen 1000 bhaar [± 3000 pikol] uit de Sepoetihstreek uitgevoerd [1]).

Volgens opgave van Bantamsche Hoofden [2]) kon jaarlijks worden gerekend op een uitvoer van 20.000 bhaar [± 60.000 pikol] uit geheel Lampoeng. Van der Schuur bracht van zijn reis reeds 6000 pikol mee [3]).

Aangezien wederzijdsche belangen, aldus De Jager, voornamelijk den peperhandel betreffende — want verder viel er niet veel uit Lampoeng te halen — het medebrachten elkaar te ontzien, waren de Bantamsche Vorsten met de Lampoengers overeengekomen, dat zij al hun peper tegen een vastgestelden prijs van 9 realen zouden leveren aan den Vorst van Bantam of aan dengeen, die hiervoor door dien Vorst als zijn gemachtigde, voorzien van een gezegelde acte, was aangesteld. Tegenover dit pepermonopolie van den Vorst van Bantam stond vrijdom van invoerrecht (tol) voor de door den Lampoenger te Bantam aangebrachte peper. Mochten hierover kwesties ontstaan, dan waren de Lampoengers te dien aanzien onderworpen aan den rechtbank te Bantam of aan het inzicht van 's Vorsten gemachtigde in Lampoeng, de „dzjmang" [djenang], dat is „een Inspecteur of Commissaris wegens den Coninck van Bantam".

Uit een „proclamatie van een Sultan van Bantam" ddo 12 Februari 1663, waarvan J.J. Meinsma in B.K.I. 1870 [4]) eene vertaling gaf, blijkt, dat ieder ingezetene van Lampoeng verplicht was 500 peperstruiken te planten en te onderhouden. De peper mocht hij verkoopen aan wien hij wilde, aan Javanen, Chineezen, Engelschen of Hollanders, maar hij was — op poene van verbanning met vrouw en kinderen naar Bantam — verplicht dit product eerst naar Bantam te brengen.

Van de *boschproducten*, die uitgevoerd werden, noemde De Jager in de eerste plaats *damar sela* of harpuijs, dat één reaal [± f 2.50] de bhaar [± 3 pikol] deed. Van dit hars was 5% uitvoerrecht verschuldigd aan het plaatselijk Hoofd, den Adipati. Verder werd er nog veel *rotan* uitgevoerd in bossen van 50 stuk, kostende per bos één reaal [± f 2,50]. De uitvoerrechten hierop bedroegen 10%.

---

[1]) Het gewicht van de *bhaar* wisselde af in de verschillende tijdperken. Een groote bhaar deed plus minus 221 kg, een kleine 184 kg.

[2]) *Dagh-Register 1682*, II, p. 957. [3]) *Ibidem*, p. 1373.

[4]) 3de Volgreeks, VIII p. 152-157.

In geringe mate vond ook uitvoer plaats van *lak*. De Jager zet er de Javaansche vertaling *kamaloe* achter, waardoor wij weten, dat hij *kamalo* of *ambalau* bedoelde [1]).

Olifantstanden deden destijds ± 22 reaal [± f 55.—] de pikol.

De Lampoengsche *vee*stapel bestond hoofdzakelijk uit een groot aantal *buffels*, welke voor 4-5 realen [± f 10.— tot f 12.50] per stuk werden verkocht. *Koeien* en *bokken* waren er weinig. De melk van deze dieren werd door de bevolking niet gedronken. *Kippen* en *eenden* waren er in overvloed.

C. INVOERARTIKELEN.

Voor invoer kwamen voornamelijk in aanmerking: gekleurde kleedjes, dekens (gekleurd als gedrukt), wit doek, „een grote slag platte beckens van gang, zoo die op Chirrebon meest geproduceert en in 't Javaans rampadam [2]) genoemt werden en nog een kleijne zoort van beckens, die op de Cust van Malabar vallen", porseleinen kopjes en schoteltjes, spiegels, gedroogde en gezouten visch, goud, suiker en niet te vergeten . . . . slaven.

D. BESTUUR.

1. De Vorsten van Bantam.

Hoewel het als een paal boven water stond, dat destijds Lampoeng onder Bantam ressorteerde, oordeelde de Compagnie het — vooral met het oog op eventueele aanspraken van de Engelschen — gewenscht zulks bij verschillende gelegenheden alsnog vast te leggen. Zoo liet zij o. a. in het Dagh-Register 1682 memoreeren [3]) dat de Bantamsche ambassadeurs te Batavia, Pangeran Aria Diepa Ningrat en Keij Aria Singa Widjaja, den vijfden Juni 1682 verklaard hadden, dat „het gebiet en de directie over Lampon tot

---

[1]) *Ambalau* is de harsachtige donkerrood of oranje gekleurde korst, welke op de takken en twijgen van verschillende boomen, vooral door de wijfjes van een klein insect, de Coccus lacca (lak-schildluis) gevonden wordt. Voor zooveel bekend, wordt thans nog alleen lak gewonnen op het vaste land van Indië.

[2]) Mevrouw Fruin-Mees onderstelt, dat voor *gang* waarschijnlijk *gangsa* gelezen moet worden. *Gangsa* = (Jav.) geel koperen presenteerblad, *rampadam* (Jav.) schotel met vakjes voor sambal en andere toespijzen. [3]) *Dagh-Register 1682*, I, p. 725, 752, 764, 768 en 808, 1420-1421.

Sillebaar [Selibar] en sulcx ook over 't gandsche volck gehadt te hebben, die onder de Bantamse gehoorsaamheijt op 't eijlant Sumatra woonen, mitsdien door de authoriteijt sijnes Konings de Regenten gestelt, weggenomen, verandert en wijders mede naar merite in qualiteijt verhoogd had, etc. onder andere het presente hooft op Lampon tot Samanca [Semangka], genaamt Pangeran Poerba Nagara ook geplaatst, etc.".

Eveneens werd het noodig geoordeeld den vijfden Mei van dat jaar aanteekening te doen houden van het feit, dat eenige Lampoengsche Hoofden — na het ontzet van Bantam — verzocht hadden hunne, voor verzending gereed liggende, peper naar Batavia te mogen vervoeren, „aangezien voor desen altoos haere peper na Bantam als onderdanen van dien Coninck overgebracht ware geworden" [1]).

Bantam's macht reikte echter niet ver. Zij bepaalde zich hoofdzakelijk tot de kuststreken en dan nog meer speciaal tot het Semangka-gebied. Meer invloed werd ook niet noodig geoordeeld, want door de kuststreken te beheerschen was Bantam in staat toezicht te houden op den peperuitvoer, terwijl de peperhandel, waarbij zoowel Bantam als de Lampoenger zijde spon, oorzaak was dat zij elkaar ontzagen.

De weinige keeren, dat Bantam noodgedwongen verplicht was geweest gewapenderhand op te treden, had dit meestal niet veel succes opgeleverd, daar de Lampoengers, die over het algemeen niet strijdvaardig te water waren, als tactiek hadden aangenomen een zeegevecht te vermijden en zoo snel mogelijk naar het woeste, ondoordringbare binnenland te retireeren. Wel is waar liep er bij dergelijke gelegenheden veel volk te wapen, maar zij hielden aan de kust niet lang stand en sloegen, zoodra eenigen hunner gesneuveld waren, ijlings op de vlucht. Hunne gevechtswaarde was trouwens niet groot, wijl zij slechts gewapend waren met „werpspiesen en rondassen".

Verder kon o.a. als bewijs dienen, dat de Lampoenger aan Bantam onderdanig was, dat de Inheemsche Hoofden verplicht waren jaarlijks en bij verschillende feestelijkheden aan het hof, als huwelijken, enz. zoomede wanneer de Vorst hen voor eenige andere aangelegenheid ontbood, hunne opwachting te Bantam te komen maken.

---

[1]) *Ibidem*, I, p. 563.

Ook de verplichte levering van rijst, bij overvloedigen oogst, werd als zoodanig aangemerkt.

In naam was de Lampoenger heerendienstplichtig aan den Vorst van Bantam, zoodat er, in geval van nood, ook hulptroepen van daar konden worden ontboden. Van dit recht werd echter maar een spaarzaam gebruik gemaakt, omdat de Lampoenger hier niet veel voor voelde; lees: meestal weigerde.

2. Vertegenwoordigers van Bantam in Lampoeng.

De door Bantam in Lampoeng — bij gezegelde acte — aangestelde vertegenwoordigers, door De Jager nu eens Gouverneurs, dan weer *dzjmang* (djenang, let wel: *niet* djendjem) genoemd, waren verplicht 's Vorsten belangen, voornamelijk den peperhandel betreffende, te behartigen en te zorgen, dat zijne bevelen werden opgevolgd.

Hun was eene geringe bevoegdheid in rechtszaken toegekend, zich bepalende tot kleine civiele procedures; de andere, meer belangrijke zaken behoorden tot de competentie van den rechtbank te Bantam.

Eigener autoriteit op te treden of dwang op de bevolking uit te oefenen, zonder van Bantam's ruggesteun verzekerd te zijn, was hun niet geraden, want de vrijheidslievende Lampoenger hield er niet van gemassregeld te worden. Zij, die het toch waagden met straffe hand te besturen, konden er zeker van zijn te eeniger tijd het leven te moeten laten. Voor den Pangeran Poerba Nagara van Semangka alleen hadden zij het noodige ontzag.

3. Eigen-, Volkshoofden.

„Van de regeringe daar te lande en hebben geen pertinente overture kunnen krijgen" schreef De Jager, hetgeen bij ontleding van zijn desbetreffend relaas maar al te zeer bewaarheid wordt, want nergens weet hij o.a. de bevoegdheden van de eigen, volks- of inheemsche Hoofden — door hem soms Adipati's genoemd — juist af te bakenen van die van 's Vorsten Vertegenwoordigers, de Djenang's. In het algemeen valt daaruit echter te lezen, dat de bevolking van Lampoeng — verspreid over verscheidene door afgunst onderling zeer verdeelde landschapjes — op democratische wijze werd bestuurd: „voor 't meest populair is", zooals De Jager het uitdrukte. De eigen Hoofden, de Adipati's, hoewel allen inboorlingen des lands hadden dan ook weinig te zeggen. Van dwang uitoefenen door die Hoofden op de bevolking was

evenmin sprake: „zonder steun van den Vorst van Bantam waren zij zelfs niet in staat iemand tot betaling van zijne schulden te dwingen" schrijft De Jager. Hunne bevoegdheden in rechtszaken waren gelijk aan die van 's Vorsten Vertegenwoordigers aldaar.

Hieronder volgt eene opgave van de namen en titels van de Vertegenwoordigers van den Vorst van Bantam, zoomede van de Volkshoofden (met hunne standplaatsen), getrokken uit de rapporten van: *a.* De Jager, *b.* Van der Schuur en *c.* Caaff.

Landschappen	Standplaatsen	Stedehouders van Bantam (Djenangs)	Inheemsche Hoofden, Regenten, Adipati's	Aanteekeningen
	A. LAMPOENG ZUID.			
I. *Semangka*	Madjapahit	*Radja Ngombar*, ook Oegombar en Ombar geschreven. Opvolger van zijn overleden oom Pangeran Poerba Nagara (*b.*)		Zijn vervanger was: Bangsa Boewa ook Bangsa Loewa geschreven (*b.*)
	Beloe		Depati Raksa Negara (*a.*)	
	Tenggah		Adipati Ongar (*b.*)	
	Goenoeng Radja		Adipati Karadjaän (*b.*)	
	Moelong		Menak Sonkadja (*b.*)	
	Maja Betoeng		Menak Demang en Kiaij Mas Karta Wischa (*b.*)	Liwa (Benkoelen) ressorteerde onder Betoeng.
			Toemenggoeng Santa Baja	De jonge Sultan van Bantam zond hem een brief, p. 1045.
	Agoeng		Raden Benoewa Kalin (*b.*)	In plaats van Angebehi Poerba.
	Poetih		Toemenggoeng Singa Widaka of Widekda (*a. b.*)	

Landschappen	Standplaatsen	Stedehouders van Bantam (Djenangs)	Inheemsche Hoofden, Regenten, Adipati's	Aanteekeningen
	Djaälang		Singa di Radja (*b.*)	
	Madan		Ngabehi Kalakaton's zoon (*b.*)	
	Onbekend		Nachoda Lebih (*b.*)	Hoofd van eenige verspreid wonende Maleiers.
	Binnenland Semangka		Depati Anoem (*a*). en Depati Maoep Pati	De Jonge Sultan van Bantam noemde hem Depati Mawoes Pati, p. 1045.
II. *Lampoeng Teloekbetoeng*	Teloekbetoeng (Soeti Karan)	*Adipati Wangsa (Wira) Radja* (*a.*)	Depati Nada Nagara (*c.*)	Hij was tevens djenang van Lampoeng Pasisir of Batoe Andak (*a.*)
	Pedada		Toemenggoeng Tawang Along (*a.*)	
	Poendoeh		Depati Singa Joeda (*a.*)	
	Ratai		Aria Sirinawa (*a.*)	
	Saboe		Soera di Laga (*a.*)	
	Menanga		Toemenggoeng Soera Djaja (*a.*) of Toemenggoeng Nata Nagara (*c.*)	
	Ketagoean		Depati Alam Pandjang (*a.*)	
III. *Lampoeng Pasisir* of *Batoe Andak*	Radja Basa	*Adipati Wangsa Radja*		Zie hierboven.
	Betoeng		Depati Nata Nagara (*c.*) en Demang Sjenga Wilodja (*a.*)	

Landschappen	Standplaatsen	Stedehouders van Bantam (Djenangs)	Inheemsche Hoofden, Regenten, Adipati's	Aanteekeningen
	B. LAMPOENG NOORD.			
I. *Sekampoeng*	Karta		Adipati Raden Alit (*a.*)	Depati Djaja Negara (*c.*). Zie ook p. 1045.
	Kattang		Adipati Soera Taroena (*a. c.*) en Adipati Wanti (Wantai of Ingewanti) (*a. c.*)	
II. *Pennet*	Pennet		Soera Laga (*c.*)	
III. *Poetih*	Tjelika		Adipati Demang (*a.*)	
	Nagara		Adipati Pajoeng (*a.*)	
	Komering		Adipati Ponglihan (*a.*)	
IV. *Pabéan*			Aria Tjendra Sana (*a. c.*)	
V. *Toelangbawang*				
a. Kuststreek	Dinti teladas	*Ingebehi Djagentaka* en *Ngabehi Djaga Pati* (*a. c.*)		Volgens Caaff twee broers, die geen bestuursbevoegdheden hadden.
b. Binnenland	Pagar Dewa (*c.*)		Aria Nipa Radja (*a.*) of Kiaij Aria Niti Pratean (*c.*)	
	Kota Boemi		Adipati Mangkoe Boemi (*a.*) en Radja Nata (*a.*)	

E. HET VOLK.

Behalve de reeds hierboven aangestipte karaktereigenschappen van den Lampoenger, te weten: naijverig, afgunstig en jaloersch op elkaar, vrijheidslievend tot in de uiterste consequenties, met afkeer van alles wat naar dwang zweemde, werd hij nog als inhalig en gierig gequalificeerd. Hier tegenover stond echter, dat hij zeer spaarzaam was, want alles wat hij met den peperhandel verdiende werd zuinig bewaard. Slechts een klein deel daarvan werd aan kleeding en opschik besteed; het overige diende voor aankoop van slaven, die zijne peperaanplantingen en rijstvelden bewerkten, waaruit blijkt, dat hij toen reeds graag den „heereboer" uithing.

De behandeling van de slaven was over het algemeen goed. Zoo mochten zij voor zichzelf 100 peperstruiken planten en de vruchten daarvan genieten, terwijl hun bovendien voldoende vrije tijd werd gelaten om boschproducten in te zamelen. Daarom werd alleen aan nieuwe slaven kleeding en slaapgerei verstrekt; later moesten zij zelf hiervoor zorgen. Waagden zij het echter te luilakken, dan werden zij op de noodige scheldwoorden of een dracht slagen onthaald. Bleken de slaven op den duur onhandelbaar, dan werden zij verkocht. Wenschten de slaven tot den Islam over te gaan, dan bestond hiertegen geen bezwaar. Sommige slavinnen werden zelfs door hunne meesters als bijwijven aangenomen.

Zacht van aard tegenover vreemdelingen was de Lampoenger evenwel niet, want nog onlangs (1 April 1682) waren de tien opvarenden van een Hollandsche roeiboot, die in de Lampoengbaai ververschingen wilden inslaan, niettegenstaande de bevolking met witte doeken had gewuifd, zonder redenen afgemaakt [1]), terwijl in October van dat jaar vijf Javanen uit een prauw waren gehaald en als slaven aangehouden [2]).

Hoewel goedgeloovig Mohammedaan nam de Lampoenger zijn godsdienstplichten niet al te nauwgezet waar. Tegenover andersdenkenden was hij in zijne opvattingen zeer liberaal, hetgeen als een bijzonderheid werd aangemerkt.

De mannen waren erg jaloersch op hunne vrouwen, wat o. a. gebleken was bij het sluiten van het contract van Bantam met

---

[1]) *Dagh-Register 1682*, II, p. 977. [2]) *Ibidem*, p. 1231.

de Lampoengsche Hoofden. Zij waren toen namelijk niet te bewegen geweest hunne vrouwen als onderpand voor het naleven van het contract te Bantam achter te laten. Het druischte tegen de adat in Lampoengsche meisjes aan Javanen uit te huwelijken of als bijzitten af te staan. Den ouden Sultan van Bantam was het met heel veel moeite en last maar éénmaal gelukt een Lampoengsch meisje in zijn „vrouwengetimmer" [harem] te doen opnemen, wat hem heel wat plichtplegingen tegenover de Lampoengsche Grooten had gekost. De Jager vond het daarom noodig als raadgeving hieraan toe te voegen: handen àf van de Lampoengsche schoonen.

Over het algemeen — zoo luidde zijne conclusie — viel er met den Lampoenger echter wel te handelen, als er maar rekening werd gehouden met zijne gewoonten en gebruiken.

*

Van der Schuur had een heele kluif aan de bestudeering van deze memorie, maar, aangezien hij eerst den 24sten Augustus 1682 van Bantam vertrok, werd hem wel de noodige tijd daarvoor gelaten. De tusschenliggende dagen waren benut om de expeditie uit te rusten en uitvoerig met den Jongen Sultan en zijne raadgevers te bespreken.

Het slot van deze onderhandelingen was, dat de vloot zou bestaan uit de jachten „den Alexander" en „Odijk", benevens het jachtje „de Smit", welke schepen, buiten het scheepsvolk, bemand zouden worden met twee compagnieën soldaten [1]), terwijl de Sultan had goedgevonden: „den Pangeran Nata Nagara en Aria Wangsa Joeda daarnevens met 4 koningsvaartuigen in compagnie van onse schepen na de bogt van Lampon te senden [2]) en Samanca aan te doen ende voorts E. Verschuur etc. met zoodanige papieren te versien als hierachter ten deele mag blijken [3])".

Wel geteld zijn er in dat Dagh-register 23 introductie-brieven opgenomen, te weten: 1. Een brief van den Jongen Sultan aan

---

[1]) *Dagh-Register 1682*, II. p. 1150.

[2]) Gedeeltelijk tegen het advies van den Rijksbestuurder van Bantam, Pangeran Joeda Ningrat in (zie *Dagh-Register 1682*, II, p. 1039-1040), wat hem echter niet belette de expeditie toch te steunen, zie p. 1042-1045. Hij vertrok daarop als 's Konings gezant naar Batavia, p. 1062.

[3]) *Dagh-Register 1682*, II, p. 1032.

„de regenten en mindere van Lampon" [1]); 2. Een brief van den Pangeran Diepa Ningrat aan de „grooten en nachodaas van Sillebaar" [2]); 3. Een brief van idem aan „Pangeran Pourba Nagara, hoofd Gouverneur van 't lant Samanca" [3]); 4. Twintig brieven van idem aan de andere „Gouverneurs en groten" in Lampoeng [4]), ongerekend de „acte in 't Maleijts en Duijts door de Regeerende Sultan van Bantam den Coopman Everhard Verschuur na Lampon medegegeven, om wegens Sijn Hoogheijt aldaar te werden", welke *acte* alleen hieronder wordt weergegeven, omdat alle andere brieven vrijwel variaties hierop zijn.

„Sultan Aboe Abdul Cahar, Coninck van Bantam en alle de landeren en volkeren daaronder sorterende, te rade geworden sijnde na een aandachtigh overlegh met mijn onderhoorige en getrouwe mantrijs, te versoeken de hulpe en bijstand van de Generale Nederlantsche Oost-Indische Compagnie, die den Gouverneur Generaal Cornelis Speelman mitsgaders de Heeren Raden van India voor tegenwoordigh op Batavia representerende en sulx tegens mijne rebellige onderdanen, die sig niet ontsien hebben van mijn af te vallen en overtredende alle goddelijcke en wereltlijcke wetten, mijn coninckklijcke woonplaats de stadt Bantam te verbranden en verdestrueren ende mij selfs nevens mijne coninginne en haar kinderen in mijn fortresse te belegeren met een boos en opstinaat voornemen van mij te overweldigen en nevens mijne Coninklijcke kinderen te vermoorden om dan na hun verraderschen wille met mijn Coninckrijk en onderdanen te handelen, 'twelck God door sijn oneijndelijcke genade heeft gelieven te verhoeden, sijnde den welgemelte Gouverneur Generael Cornelis Speelman en de Heeren Raden van India op mijn dikmaals ernstigh gedane versoek bewogen geworden hunne crijgsbenden te water en te lande tot mijn bijstand herwaarts te senden, waarmede ick van dat perijkel ben verlost, latende die oock nog bij mij verblijven met innerlijcke genegentheijt tot mijner getrouwe onderdanen securiteijt en tot afschrick en verdelging der rebellen en vijanden. En dewijle ick mijn verplicht en genegen vinde voor soo grooten weldaat van broederlijcke, getrouwe hulpe al vooraf

---

[1]) *Ibidem*, p. 1040-1042. [2]) *Ibidem*, p. 1042-1043.
[3]) *Ibidem*, p. 1043-1045. [4]) *Ibidem*, p. 1045.

te geven een teecken en blijk van erkentenisse, totdat ick een vast en onverbrekelijcke verbont met de Nederlantsche Oost-Indische Compagnie zal gemaakt en beslooten hebben, zoo maacke ick bij desen aan alle mijne onderdanen 't sij op dit eijlandt Java off onder mijne jurisdictie op 't eijlant Sumatra, gene uijtgesondert, bekent, dat uijt pure vrije en onbedwongen wille de Nederlantse Compagnie alleen octroyeren en vergunne den gantschen handel en negotie in alle mijne landen, 't zij waar deselve soude mogen gelegen wesen, met uijtsluijtijnge van alle andere zoowel Europise als Indische natien en volkeren, die zonder passe van gemelte Compagnie daar mogten aankomen, en sulcx voor altoos en onwederroepelijck. En opdat daaromtrent geen infratien mogen komen voor te vallen zoo werden met goetvinden en voorkennisse van de Compagnie, onse lieve en getrouwe bontgenoot, dese twee schepen genaamt Odijck en den Alexander uijt de oorlogsvloote en daarmede den gesaghebber Everhard Verschuur, nevens mijne vaartuijgen en gesanten, genaamt Pangeran Nata Nagara en Aria Wangsa Joeda nae mijne goetwillige onderdanen op en omtrent Sumatra gesonden om alle 't gene in desen gezeght is bekent te maaken, opdat door onkunde tegens mijn goetvinden en bevelens niet en kome te zondigen. Ordonnerende derhalven aan deselve onse ondersaten op Sumatra dat met de verschijninge der gemelte schepen, gesanten en vaartuijgen deselve in mijne havenen en rheen ontvangen en admitteren in gelijker voegen en eveneens of ick selfs aldaar in persoon verscheen, hun geloof gevende in 't geene dat se uijt mijnen name en van mijnentwegen komen bekent maacken, moetende oock alle mijne onderdanen bij nootzaackelijkheijt en wanneer het van nooden wezen zal sig met deselve vervoegen omme 'tgene in dezen geordonneert en geoctroijeert is te helpen verrighten en mainctineren tegen wien 't oock zoude mogen wesen".

„En in gevalle eenige vaartuigen met peper of andere coopmanschappen van Sillebaar, Cattauwer en elders vaardigh en geladen leggen, zoo werden de zoodanige gerecommandeert haar ingeladene aan den gesaghebber of wel ijmand anders van Compagnies wegen tegens de prijs die overeenkomen zullen te verkopen off tegens cleden te trocqueren, en sulx alles in oprechtigheijt sonder eenig bedrogh of wel anders dat se onder 't geleijde van gemelte

schepen hun peper naa herwaarts overbrengen. Maar wanneer onse landen van Bantam geheel en al van 't oorlog bevrijd en tot de voorige gerustheijt sullen gekomen zijn, soo verstaat en begeren wij, dat onse onderdanen in de landen van Lampon en die op de Westcant van Sumatra woonen sullen gehouden wesen hare peper hier op Bantam te komen verhandelen zoodanig als van outsher de gewoonte is geweest, welke wijse en maniere dan zal konnen en mogen werden gecontinueert ten meesten nutte en voordeel van onse onderdanen en versendinge van den peper die op de voorgestelde wijse gevoeglijck konnen overbrengen of ginder aan de Compagnie overleveren. Alle 'twelke voorgeschreven staat wil ick dat zal en moet worden naargekomen en gehoorzaamt door mijne gesamentlijcke ondersaten in 't algemeen en van een ijgelijck in 't bezonder zonder eenigh onderscheijt van natie of persoonen op poene van onse ongenade en dat voor wederspannigh zullen verklaart werden".

„Actum in 't Casteel Sourousouang den 22en Augusto 1682".

Volgens de door Van der Schuur en de Bantamsche gezanten respectievelijk aan den Majoor De St. Martin [1]) en den Vorst van Bantam [2]) uitgebrachte rapporten vertrokken zij, met deze bescheiden gewapend, den 24sten Augustus 1682 van Bantam om den 29sten daaraanvolgende voor het dorp Tandjoeng Tiram het anker te laten vallen.

Hier bleek de bevolking gevlucht te zijn, waarom er aan land een wit „vreedevaantje" werd geplant en een door den Pangeran Nata Nagara „in de Javaansche taale" geschreven brief achtergelaten, in welken brief der bevolking kond werd gedaan van de vredelievende bedoelingen der expeditie.

Deze mededeeling had in zooverre succes, dat de bevolking weer naar hare woonsteden terugkeerde, maar tot onderhandelingen met de inboorlingen schijnt het niet te zijn gekomen, want reeds den volgenden dag zeilde men naar de „Keijsers Boght of Samanca".

Den 30sten Augustus 1682 daarop werd Karang Kandang, de strand- of vertollplaats van Madjapait „zijnde de voornaamste negorie in dat lantschap" bereikt.

---

[1]) *Dagh-Register 1682*, II, p. 1149-1152, 1228-1229 en 1371-1373.
[2]) *Ibidem*, p. 1249-1252 en 1293-1294.

Ook hier stond de bevolking op het punt uit vrees voor de Compagnie naar het binnenland te vluchten, hetgeen eveneens door de Bantamsche gezanten werd verijdeld. Bij onderzoek ter plaatse bleek nu, dat de bevolking in tweestrijd verkeerde welke houding zij tegenover de Compagnie moest aannemen, of misschien juister gezegd, of zij de zijde van den ouden dan wel die van den jongen Sultan van Bantam moest kiezen.

Eerstgenoemde toch had bij verschillende gelegenheden zijn krachtige hand tot in Lampoeng doen gevoelen [1]). Zoo had hij o.a. in Juli j.l. acht pentjalangs naar Lampoeng gezonden om van daar krijgsvolk te requireeren [2]) en tevens last gegeven er een peperpakhuis op te richten [3]). Bovendien had hij, tijdens het beleg van Bantam, het Hoofd van Menanga, Aria Soeroe Djaja, last gegeven met 40 pentjalangs bewapend met lieden uit Merak, Djo, Pangkal, Radjabasa, Teloekbetoeng, Ketegoean, Mananga Ratai en Pedada (alle dorpen gelegen in Lampoeng Teloek[betoeng] en Lampoeng Pasisir) naar Semangka te gaan om den Hoofd-Gouverneur [Djenang] aldaar, Radja Ngombar [ook geschreven Oegombar en Ombar] — zoon en opvolger van den sedert overleden Hoofd-Gouverneur, Pangeran Poerba Nagara —, die de zijde van den jongen Sultan had gekozen, te overweldigen en af te maken.

Hoewel het praatje, dat het Aria Djaka gelukt was Ngombar in zijn macht te krijgen „'t hoofd afgekapt" en „het oorlapjen van dien Radja in een spleet van een bamboesjen geknepen naar Turtiassa [Bantam] [4]) te brengen, niet waar bleek te zijn, daar Van der Schuur hem later in levende lijve op het eiland Lagoendi ontmoette, had Aria Soera Djaja toch het Semangkasche gebied gebrandschat, er allerlei rooverijen gepleegd, van elken ingezetene 5 rijksdaalders afgeperst en 2000 man, waaronder Radja Ngombar, Regent van Madjapait en eenige mindere Hoofden (Depati's) met zich mede gevoerd [5]).

De angst voor den ouden Sultan zat er dus wel duchtig in, maar het gelukte Pangeran Nata Nagara en Aria Wangsa Joeda, na twee nachten met de Semangkasche Hoofden te hebben ge-

[1]) Zie ook *Dagh-Register 1682*, II, p. 823-824.
[2]) *Ibidem*, p. 864. [3]) *Ibidem*, p. 1064. [4]) *Ibidem*, p. 1264.
[5]) De Bantamsche gezanten spraken van 3000 man met vrouwen en kinderen.

soupeerd en gedelibereerd, ten slotte toch eenigen hunner te bewegen den 3den September 1682 in eene vergadering te Karang Kandang bijeen te komen.

In tegenwoordigheid van Everhard van der Schuur en zijn staf verschenen dan in de eerste plaats Radja Ngombar's vervanger, Raden Bangsa Boewa [ook „Loewa" geschreven], verder de Hoofden van de negorijen: Tenggah, Goenoeng Radja, Moelong Maja, Betoeng, Agoeng, Poetih, Djaälang, Madan en de Nachoda Lebih, Hoofd van eenige verspreid wonende Maleiers.

Na op deze bijeenkomst de Bantamsche onlusten uitvoerig te hebben toegelicht en de „acte van authorisatie door den Jongen Coninck verleent", „welker inhout haar niet onaangenaam was, *seggende dat noijt Hollandsche schepen of diergelijke maaksel in die boght waaren geweest* [1]), te hebben voorgelezen, vernam Van der Schuur, dat de pepercultuur in deze troebele tijden zeer verwaarloosd was, hetgeen hem aanleiding gaf hier niet langer te verblijven. Daarom begaf hij zich, na eenige geschenken te hebben uitgedeeld [2]), weer aan boord en stevende, vergezeld van een twintigtal prauwen bemand met lieden uit Semangka, naar Menanga.

Het eiland Lagoendi passeerende werden zij daar gepraaid door Radja Ngombar, Regent van Madjapait [Semangka] van wien zij vernamen, dat Aria Soeroe Djaja van Menanga, op het gerucht van onze komst, met 400 man in 16 prauwen naar Teloekbetoeng was uitgeweken, hem, Radja Ngombar, met zijne menschen op Poelau Lagoendi achterlatende.

Op raad van dezen — die zich insgelijks met zijn gevolg bij de expeditie had aangesloten — werd eerst het dorp Ratai (gelegen in de wijde Saboe-bocht) aangedaan, omdat daar volgens zijn zeggen verscheidene met peper geladen Selibarsche prauwen lagen.

Na in de Saboe-baai op een „gotelingschoots" [3]) van den wal te zijn geankerd, verschenen al spoedig de Hoofden van de naburige negorijen: Pedada, Pondoeh, Ratai, Saboe en Menanga

---

[1]) De cursiveering is van mij.

[2]) Ook de Bantamsche gezanten lieten zich niet onbetuigd; zij deden aan alle „Pongawa's van Zawangka de genadegift van Sijn Hoogheijt toekomen", *Dagh-Register 1682*, II, p. 1250.

[3]) Goteling = licht scheepgeschut.

met witte vaantjes aan boord, om hulde te brengen aan de gezanten van den Bantamschen Vorst, maar tot handeldrijven met de lieden van Selibar, die daar met verscheidene vaartuigen met peper geladen lagen, kwam het in de eerste dagen nog niet, want dezen hadden op de mare, dat wij daar gekomen waren „om haar den peper niet in vruntschap af te handelen, maar geweldiger hant te beroven" hunne prauwen binnen de rivier gebracht, den mond van dat stroompje met paalwerk afgezet en aan de rivierzijde een versterking (pagar) opgeworpen, bezet met 40 metalen bassen [1]), waarin zich 1200 man, voorzien van 200 schietgeweren verschanst hadden, onder leiding van de Selibarsche Nachoda's Kalipa en Pandjang.

Door intermediair van een daar indertijd door den Rijksbestuurder van Bantam, Pangeran Diepa Nirat, aangestelden Mohammedaanschen geestelijke, Toewan Masjoehoer, wisten de Bantamsche gezanten echter ook hier weer de gemoederen te kalmeeren, waartoe de aan Lila di Radja en Nachoda Beda, afgevaardigden van de daar verblijvende Selibarsche peperhandelaren, getoonde „acte" van den jongen Sultan van Bantam en de andere diverse brieven het hunne bijdroegen. Het duurde dan ook niet lang of zij werden bereid gevonden hun peper aan de Compagnie te verkoopen tegen elf rijksdaalders de bhaar, waarvan twee deelen in contant geld en een deel in goede kleedjes zou worden voldaan, mits afgeleverd aan den mond van de rivier onder de daar opgerichte weegschaal, waar tegenover van hunne zijde de eisch werd gesteld, dat er — volgens oude Bantamsche gewoonte — een handgeld „genaamt boeka (bij ons: last breeken)" [2]) van 15 rijksdaalders per 100 bhaar zou worden gegeven.

Terwijl Van der Schuur zich onledig hield met peper inkoopen, maakten de Bantamsche gezanten zich verdienstelijk door de nog niet opgekomen Hoofden te ontbieden en den overweldiger van Semangka, Aria Soeroe Djaja van Menanga, die volgens ingekomen berichten naar het binnenland was gevlucht, door een vijftigtal lieden te laten opsporen. Of hij hierin geslaagd is wordt niet vermeld, evenmin of zijn zendeling, Depati Wira Radja,

[1]) Bas = scheepgeschut van klein kaliber.
[2]) „Last (lading) breken" = een gedeelte van de lading lossen.

Hoofd van Teloekbetoeng [1]) naar Depati Wangsa Radja, Hoofd van Kalianda, succes heeft kunnen boeken. Van der Schuur rapporteerde enkel, dat de Hoofden van Batoe Andak weigerden te verschijnen „met te zeggen, dat sij die van Zuider Lampon [2]) voor vijanden hielden ende de Hollanders bij off ontrent haar niet begeerden, waarijt bleek, dat sij meer tot den oorlogh als vreede genegen waren", hetgeen bevestigd werd door het bericht, dat zij naar Teloekbetoeng opgetrokken, daar „verscheijde brantstightingen aangerecht en twee Maleiers vermoort hadde".

Bovendien zonden de Bantamsche gezanten nog eenige lieden — allen volgelingen van den reeds genoemden Mohammedaanschen geestelijke, Toe'van Masjoehoer —, onder aanvoering van Datoe Besi en den Selibarschen Nachoda Dajang, over land naar Lampoeng Noord — waaruit blijkt, dat er toen reeds een overlandverbinding tusschen Teloekbetoeng en de Toelangbawang-rivier bestond — om de Hoofden dier landschappen te bewegen de zijde van den jongen Sultan te kiezen.

Waren tot dusver de zaken nog al naar wensch gegaan, den 11den November 1682 namen zij plotseling een keer, doordat Radja Ngombar van Semangka, wiens gebied — zooals bereids medegedeeld — eenige maanden geleden door lieden van Menanga was afgeloopen, ruzie had gekregen of gezocht met de Lampoengers van de Teloekkust der Lampoengbaai.

Genoemde Radja Ngombar geraakte met zijn 400 volgelingen in 23 vaartuigen den volgenden dag slaags met „450 gewapende Maleijers en afgekomen bergvolkeren", die den Ouden Sultan van Bantam trouw waren gebleven. In dit gevecht, dat zich in de Saboe-baai afspeelde, moest Radja Ngombar het onderspit delven, doordat al heel spoedig de meesten zijner landslieden naar den vijand overliepen, waarop hij met twee wonden aan het hoofd naar de Hollandsche schepen vluchtte. Deze nederlaag, die zoowel een échec voor den jongen Sultan als voor diens bondgenoot de Oost-Indische Compagnie beteekende, kon Van der Schuur niet ongestraft laten voorbij gaan, want hier stond 's Compagnie's pres-

[1]) *Dagh-Register 1682*, II, p. 1251. Later zeggen de gezanten weer, dat zij Depati Wangsa Radja, Hoofd van Radjabasa naar Depati Wira Radja, Hoofd van Kalianda zonden.

[2]) Zij beschouwden zich dus niet als „Zuid-Lampoengers".

tige op het spel. Eenige salvo's op de Lampoengsche vloot gelost, bleken reeds voldoende om haar geheel uit elkaar te doen spatten en in de vlucht heil te zoeken.

Maar nu was het ook gedaan met rustig handeldrijven, waarom Van der Schuur, aangezien ook zijn mondvoorraad uitgeput raakte — de expeditie was slechts voor één maand uitgerust — den 21sten November 1682 de terugreis aanvaardde.

Hoewel het politiek succes van dezen tocht minimaal was geweest, kon men tevreden zijn over de handelsuitkomsten, want beide jachten „den Alexander" en „Odijck" kwamen volgeladen met peper — 744.188 pond ter waarde van f 62.292.3.12 — te Bantam terug, hetgeen den Majoor Isaäc de Saint Martin aldaar aanleiding gaf Van der Schuur te gelasten eerstdaags wederom, thans met de gereed liggende „fluijt de Voorsigtigheijt" naar Lampoeng te gaan [1]).

[1]) *Dagh-Register 1682*, II, p. 1380. Zie ook p. 1472.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

SLAMET AHMADI
Tanggal :
Paraf :

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka